

Cinayət Məcəlləsinin eyni bir maddəsinin müxtəlif hissələrində də nəzərdə tutulmuş əməllərin törədilməsi cinayətlərin məcmusunu yaradır

Məlum olduğu kimi cinayətlərin məcmusu cinayətlər çoxluğunun formalarından biri hesab olunur. Cinayətlərin çoxluğu isə hər biri müstəqil cinayət tərkibi yaradan iki və ya daha artıq cinayət əməlinin törədilməsini nəzərdə tutur.

Çoxluğun elementi olan konkret cinayətlərin müxtəlif növləri mövcuddur və nəzəriyyədə onlar sadə və mürəkkəb növlərə bölünürlər.

Sadə konkret cinayət bir hərəkətin (və ya hərəkətsizliyin) və bir nəticənin və ya bir hərəkətin və bir neçə nəticənin, yaxud alternativ hərəkətlərin mövcudluğu ilə səciyyələnir.

Mürəkkəb konkret cinayətlər sadə konkret cinayətlərlə müqayisədə daha qəliz struktura malikdirlər. Bu cinayətlərdə törədilmiş əməlin mürəkkəb obyektiv və subyektiv tərəfi olur. (“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin 25 yanvar 2021-ci il tarixli Qərarı)

Hüquq ədəbiyyatında cinayətlərin məcmusu Məcəllənin müxtəlif maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayət əməllərinin cəmi kimi qeyd olunur.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsində (bundan sonra CM) cinayətlərin çoxluğu termininin adı çəkilməsə də, 16, 17 və 18-ci maddələrində cinayətlərin çoxluğuna aid olan cinayətlərin təkrar törədilməsi, cinayətlərin məcmusu, cinayətlərin residivi və onun növləri ilə bağlı olan məsələlər tənzimlənir.

CM-in 17.1-ci maddəsinə əsasən, bu Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi, həmin cinayətləri törətmiş şəxs onlardan heç birinə görə məhkum olunmamışdırsa və ya qanunla müəyyən edilmiş əsaslar üzrə cinayət məsuliyyətindən azad edilməmişdirsə, habelə bu cinayətlərdən heç birinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçməmişdirsə, cinayətlərin məcmusunu yaradır.

Göstərilən maddənin mahiyyətindən belə nəticəyə gəlmək olar ki, cinayətlərin məcmusu aşağıdakı əlamətlərlə səciyyələnir:

- şəxsin iki və ya daha artıq cinayət törətməsi;
- ona daxil olan cinayətlərin hər birində müstəqil cinayət tərkibi əlamətlərinin mövcudluğu;
- cinayətlərin məhkumluğu olmayan şəxs tərəfindən törədilməsi;
- yalnız müxtəlif cinsli cinayətlərin törədilməsi;

– cinayətlərin müxtəlif vaxtlarda və ya eyni vaxtda törədilib-törədilməməsindən asılı olmayaraq yaranması. (“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun 18 mart 2013-cü il tarixli Qərarı)

Burada əsas məqam iki və ya daha artıq müstəqil cinayət tərkibi əlamətlərinin mövcud olduğu cinayətlərin törədilməsidir. Bu məntiqdən çıxış edərək qanunverici CM-nin 17-ci maddəsində “bu Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi” ifadəsini qeyd etmişdir. Lakin cinayət məcəlləsində bir maddənin müxtəlif hissələrində ayrı-ayrı müstəqil cinayət tərkibi əməllərinin nəzərdə tutulmasına da rast gəlinir. Məsələn, CM-nin 200 (*istehlakçılara aldatma və ya pis keyfiyyətli məhsul istehsal etmə və satma*) və 234-cü maddələri (*Qanunsuz olaraq narkotik vasitələri, psixotrop maddələri və ya onların prekursorlarını hazırlama, istehsal etmə, alda etmə, saxlama, daşıma, göndərmə və ya satma*).

Belə ki, CM-nin 200-cü maddəsinin birinci hissəsində *istehlakçılara aldatma, yəni mal satan və ya əhaliyə xidmət göstərən təşkilatlarda, həmçinin ticarət (xidmət) sahəsində fərdi sahibkar qismində qeydə alınmış fiziki şəxslər tərəfindən malın (xidmətin) ölçüsünə, çəkisinə, hesabına, habelə istehlak xüsusiyyəti və ya keyfiyyətinə dair istehlakçılara xeyli miqdarda aldatma* cinayəti nəzərdə tutulmuş, üçüncü hissəsində isə müstəqil cinayət tərkibi yaradan və müstəqil sanksiyaya malik olan (*bilə-bilə pis keyfiyyətli məhsulların istehsalı, satışı buraxılması və ya belə məhsulların satışı, onların keyfiyyətsiz olmasının gizlədilməsi ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına az ağır və ya ağır zərər vurulmasına səbəb olduqda*) fərqli cinayət əməlləri nəzərdə tutulmuşdur.

CM-nin 234-cü maddəsinin 1-ci (*satış məqsədi olmadan qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri şəxsi istehlak miqdarından artıq miqdarda alda etmə, saxlama, hazırlama, emal etmə, daşıma*) və 2-ci (*satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri alda etmə və ya saxlama, hazırlama, istehsal etmə, emal etmə, daşıma, göndərmə, yaxud qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri satma*) hissələrində müstəqil cinayət tərkibləri yaradan və müstəqil sanksiyaya malik olan iki biri-birindən fərqli cinayət əməlləri nəzərdə tutulmuşdur. Yeri gəlmişkən,

son illərdə respublikamızda narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı cinayətlərin törədilməsinin ümumi sayı artmış və bu da həmin cinayətləri törətmiş şəxslərin əməllərinin düzgün tövsif olunması məsələsini aktual edir.

“Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiyaya Qanununun 30-cu maddəsinin 1-ci hissəsində qeyd olunur ki, normativ hüquqi aktın struktur elementləri preambuladan, bölmədən, fəsildən, maddədən, hissədən, bənddən, yarım bənddən və abzasdan ibarətdir. Həmin Qanunun 30-cu maddəsinin 6-cı hissəsində isə göstərilir ki, normativ hüquqi aktın maddəsi hissələri özündə birləşdirən və tamamlanmış normativ müddəni əks etdirən əsas struktur elementidir. Maddə ərəb rəqəmi ilə nömrələnir və rəqəmdən sonra nöqtə qoyulur.

Qeyd olunan Konstitusiyaya Qanununun normalarına görə, CM-nin 200.1 və 200.3-cü maddələri, həmçinin 234.1 və 234.2-ci maddələri əslində eyni bir maddənin hissələridir.

Qanunvericiliyin əsas qaydalarından biri ondan ibarətdir ki, cinayət məəcəlləsinin hər bir maddəsinin birinci hissəsi əsas müstəqil cinayət tərkibini nəzərdə tutur. Sonrakı hissələr isə həmin əməlin ağırlaşdırıcı hallarda tövsifedici əlamətlərini nəzərdə tutur. Müvafiq olaraq maddənin sonrakı hissələrinin sanksiyalarında daha ağır cəza növləri və hədləri müəyyən olunur. Cəza təyini zamanı isə əyər əməl maddənin ağırlaşdırıcı hallarda tövsifedici əlamətləri ilə, yəni sonrakı hissələri ilə tövsif edilmişdirsə, o zaman maddənin daha ağır cəza nəzərdə tutan hissəsinin sanksiyası həddində cəza təyin olunur. Məsələn: CM-nin 177-ci maddəsi ilə əməl tövsif olunarkən, əyər şəxsin əməlinə həmin maddənin sonrakı hissələrində nəzərdə tutulmuş ağırlaşdırıcı əlamətlər müəyyən olunarsa o zaman şəxsin əməli ağırlaşdırıcı əlamətləri nəzərdə tutan hissələri ilə bərabər CM-nin 177.1-ci hissəsi ilə də tövsif olunmur. Yəni həmin Maddənin daha ağır cəza nəzərdə tutan müvafiq hissəsi ilə tövsif edilir. (Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin 3 mart 2005-ci il tarixli Plenumunun «Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında» qərarının 18-ci bəndi)

Təcrübədə isə şəxsin əməlinin CM-nin 234-cü maddəsinin 1-ci və 2-ci hissələri ilə (234.1 və 234.2) tövsif olunmasına və həmin maddələrlə təqsirli bilinib cinayətlərin məcmusu qaydasında cəzalandırılmasına dair çox saylı qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmləri mövcuddur. Yaranmış təcrübədə əməl bu cür tövsif olunarkən maddənin hissələri də elə "maddə" adlandırılır. (Əslində bu cür adlandırma yuxarıda istinad edilən "Normativ hüquqi aktlar haqqında"

Konstitusiyaya Qanununun tələblərinə uyğundur. Belə ki, həmin Qanunun 30.11-ci maddəsində qeyd olunur ki, normativ hüquqi aktda maddənin hissəsinə, bəndinə və ya yarım bəndinə istinad edilərkən, onlar maddə adlandırılır.) Bu qaydada tövsifin CM-nin 17-ci və 66-cı maddələrinə uyğunluğu barədə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin rəsmi şərhə mövcud deyil. "Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və ya onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 04 mart 2011-ci il 2 sayılı Qərarında da bununla bağlı izah yoxdur.

Cinayət Məcəlləsində cinayətlərin məcmusunun anlayışına müvafiq olaraq məcmu qaydasında törədilən cinayətlərə görə cəzanın təyin edilmə qaydası da xüsusi norma ilə tənzimlənmişdir (Maddə 66. Cinayətlərin məcmusu üzrə cəzanın təyin edilməsi). Həmin maddəyə görə cinayətlərin məcmusu üzrə məhkəmə cəza təyin edərkən hər bir cinayətə görə ayrılıqda cəza təyin edərək, az ciddi cəzanı daha ciddi cəza ilə əhatə etmək yolu ilə və ya təyin olunmuş cəzaları tamamilə və ya qismən toplamaq yolu ilə qəti cəza təyin edir. Bu baxımdan əməllərin cinayətlərin məcmusu qaydasında tövsifinin qanuni və əsaslı olması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ölkəmizin cinayət qanunvericiliyi sahəsində aparılan islahatlara beynəlxalq hüquq normalarının təsirini nəzərə alaraq xarici təcrübəyə də nəzər yetirmək faydalı olardı.

Roman-german hüquq sistemində daxil olan Avropa ölkələrinin Cinayət Məcəllələrindəki institutlar sistemini analiz etdikdə görürük ki, cinayətlərin çoxluğunun, xüsusən cinayətlərin məcmusu anlayışının hüquqi tənzimlənməsinə bir o qədər yer verilmir. Bu sahədə əsasən cəza təyini qaydalarına xüsusi diqqət yetirilir.

Qanunvericilik sistemləri bizə daha yaxın olan MDB ölkələrinin cinayət qanunvericiliyinə nəzər salsaq görürük ki, həmin ölkələrin əksəriyyətinin cinayət məəcəlləsində cinayətlərin məcmusu anlayışı verilmiş və cinayətlərin məcmusuna cinayət məəcəlləsinin müxtəlif maddələrində nəzərdə tutulmuş əməllərin törədilməsi ilə yanaşı bir maddəsinin hissələrində nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox əməlin törədilməsi də daxil edilmişdir.

Belə ki, 05.06.1996-cı il tarixdə qüvvəyə minmiş Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsinin 17-ci maddəsində cinayətlərin məcmusunun anlayışı verilmiş və həmin normada qeyd olunmuşdur ki, cinayətlərin məcmusu üzrə şəxs törətdiyi hər bir cinayətə görə bu Məcəllənin *müvafiq maddəsi və ya maddəsinin hissəsi ilə* cinayət məsuliyyəti daşıyır.

УК РФ Статья 17. Совокупность преступлений

1. Совокупностью преступлений признается совершение двух или более преступлений, ни за одно из которых лицо не было осуждено, за исключением случаев, когда совершение двух или более преступлений предусмотрено статьями Особенной части настоящего Кодекса в качестве обстоятельства, влекущего более строгое наказание. При совокупности преступлений лицо несет уголовную ответственность за каждое совершенное преступление по соответствующей статье или части статьи настоящего Кодекса.

2. Совокупностью преступлений признается и одно действие (бездействие), содержащее признаки преступлений, предусмотренных двумя или более статьями настоящего Кодекса.

3. Если преступление предусмотрено общей и специальной нормами, совокупность преступлений отсутствует и уголовная ответственность наступает по специальной норме.

(в ред. Федеральных законов от 08.12.2003 N 162-ФЗ, от 21.07.2004 N 73-ФЗ)

05.04.2001-ci il tarixdə qüvvəyə minmiş Ukrayna Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 33-cü maddəsi – “Şəxs tərəfindən bu Məcəllənin Xüsusi hissəsinin ayrı-ayrı maddələrində və ya bir maddəsinin ayrı-ayrı hissələrində nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi, şəxs heç birinə görə məhkum edilməmişdirsə cinayətlərin məcmusudur”

УК Украины Статья 33. Совокупность преступлений

1. Совокупностью преступлений признается совершение лицом двух или более преступлений, предусмотренных различными статьями или различными частями одной статьи Особенной части настоящего Кодекса, за одно из которых ее не было осуждено. При этом не учитываются преступления, за которые лицо было освобождено от уголовной ответственности по основаниям, установленным законом.

2. При совокупности преступлений каждое из них подлежит квалификации по соответствующей статье или части статьи Особенной части настоящего Кодекса.

(Уголовный кодекс Украины от 05.04.2001 № 2341-III)

01.06.2000-ci il tarixdə qüvvəyə minmiş Gürcüstan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsi – “Cinayətlərin məcmusu dedikdə, bu Məcəllənin

maddələrində və ya maddələrinin hissələrində nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox əməlin törədilməsi başa düşülür. Bu Məcəllənin iki və ya daha çox maddəsində və ya maddələrinin hissəsində nəzərdə tutulmuş cinayət əlamətləri olan əməlin törədilməsi də cinayətlərin məcmusu kimi tanınır.

УК Грузии Статья 16. Совокупность преступлений

1. Совокупностью преступлений означает совершение двух или более деяний, предусмотренных статьями или частями статей настоящего Кодекса, ни за одно из которых лицо не было осуждено. Совокупностью преступлений признается также совершение деяния, содержащего признаки преступлений, предусмотренных двумя или более статьями или частями статей настоящего Кодекса.

2. Если деяние предусмотрено общей и специальной нормами, совокупность преступлений отсутствует, и лицо подлежит уголовной ответственности по специальной норме.

09 iyul 1999-cu il tarixdə qüvvəyə minmiş Belarus Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 42-ci maddəsi – “Bu Məcəllənin Xüsusi hissəsinin müxtəlif maddələrində *və ya eyni maddənin müxtəlif hissələrində* nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi, habelə Xüsusi hissənin eyni maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətlərin törədilməsi hansı ki, onlardan bəziləri başa çatmış cinayət, digərləri isə cinayətə hazırlıq, cəhd və ya iştirakçılıq kimi tövsif edilir və heç birinə görə şəxs məhkum edilməmişdir – cinayətlərin məcmusudur”

Уголовный Кодекс Республики Беларусь Статья 42. Совокупность преступлений

1. Совокупностью преступлений признаются совершение двух или более преступлений, предусмотренных различными статьями Особенной части настоящего Кодекса либо разными частями одной и той же статьи, а равно совершение преступлений, предусмотренных одной и той же статьей Особенной части настоящего Кодекса, из которых одни квалифицируются как оконченное преступление, а другие – как приготовление, покушение или соучастие в преступлении, ни за одно из которых лицо не было осуждено. При этом лицо несет уголовную ответственность за каждое совершенное преступление по соответствующей статье настоящего Кодекса.

2. Если преступление предусмотрено различными статьями Особенной части настоящего Кодекса, из которых одна норма является общей, а

другая специальной, совокупность преступлений отсутствует и уголовная ответственность наступает по специальной норме.

Həmçinin 16 iyul 1997-ci il tarixdə qüvvəyə minmiş Qazaxıstan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 13-cü maddəsi – “bu Məcəllənin müxtəlif maddələrində və ya maddəsinin hissələrində nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox əməlin törədilməsi əgər heç birinə görə şəxs qanunla müəyyən edilmiş əsaslarla məhkum edilməmiş və ya cinayət məsuliyyətindən azad edilməmişdirsə, cinayət əməllərinin məcmusu sayılır”.

УК РК Статья 13. Совокупность уголовных правонарушений

1. Совокупностью уголовных правонарушений признается совершение двух или более деяний, предусмотренных различными статьями или частями статьи настоящего Кодекса, ни за одно из которых лицо не было осуждено или не было освобождено от уголовной ответственности по основаниям, установленным законом. При совокупности уголовных правонарушений лицо несет уголовную ответственность за каждое совершенное деяние по соответствующей статье или части статьи настоящего Кодекса, если признаки этих деяний не охватываются нормой одной статьи или части статьи настоящего Кодекса, предусматривающей более строгое наказание.

2. Совокупностью уголовных правонарушений признается и одно действие (бездействие), содержащее признаки уголовных правонарушений, предусмотренных двумя или более статьями настоящего Кодекса. При такой совокупности лицо несет уголовную ответственность за каждое совершенное деяние по соответствующим статьям настоящего Кодекса, если признаки одного деяния не охватываются нормой статьи настоящего Кодекса, предусматривающей более строгое наказание за другое деяние.

Avropa Məhkəməsinin formalaşdırdığı hüquqi mövqeyinə əsasən qanunun aydın olması yalnız onun özünün mətni ilə deyil, eləcə də məhkəmə təcrübəsində formalaşan təfsiri ilə şərtləndirilir. Həm Konstitusiyadan, həm də Konvensiyadan irəli gələn hər kəsin qanunsuz cəzalandırılmamaq hüququnun müstəsna əhəmiyyəti isə bu sahəyə aid cinayət-hüquqi qaydaların təfsirindən xüsusi dəqiqliyi və aydınlığı tələb edir. (“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 66.5-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 22 fevral 2012-ci il tarixli Qərarı)

Bu baxımdan cinayət məəcəlləsinin mətni aydın olmalı və təcrübədə çətinliklər yaratmamalıdır. Nəzərə alınmalıdır ki, hüquq tətbiqedici tərəfindən qanunvericilik normasının yanlış təfsir edilərək başqa qaydada tətbiq olunması hüquqi müəyyənlik prinsipinin pozulmasına gətirib çıxara bilər (Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 74-cü maddəsinin və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 39, 40 və 305.1-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2021-ci il 14 sentyabr tarixli Qərarı). Fikrimcə cinayətlərin məcmusunun anlayışını nəzərdə tutan CM-nin 17-ci maddəsinin mətnində müvafiq dəyişikliyin edilməsi ilə cinayətlərin məcmusunun cinayət-hüquqi tərifinin konkretləşdirilməsi bu uyğunsuzluğu aradan qaldırmış olardı.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiyaya Qanunu;
2. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsi;
3. “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 18.03.2013-cü il tarixli Qərarı;
4. “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 66.5-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 22.02.2012-ci il tarixli Qərarı;
5. “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin bəzi müddəalarının şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 25.01.2021-ci il tarixli Qərarı;
6. “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və ya onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 04.03.2011-ci il tarixli 2 sayılı Qərarı;
7. “Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 03.03.2005-ci il tarixli qərarı
8. Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin “Cinayət hüququ və kriminologiyası” kafedrasının müdiri olmuş, hüquq elmləri doktoru, professor mərhum Firudin Yusif oğlu Səməndərovun redaktəsi ilə nəşr olunmuş Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası;
9. Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsi;
10. Gürcüstan Respublikası Cinayət Məcəlləsi;
11. Belarus Respublikasının Cinayət Məcəlləsi;
12. Qazaxıstan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi.

Rauf Qasimov
Baş Prokurorluğunun Dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə idarənin Bakı şəhərinin rayon məhkəmələrində dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə şöbəsinin prokuroru, ədliyyə müşaviri